

UURIMUS SOOMLASTE TÖÖKOMMETEST¹

Rahvaomastest tavanditest on kõige sagedamini uuritud pulmakombeid, sest need tõmbavad endale tähelepanu piduliku ja rituaalse küljega. Hoopis vähem on tegeldud rahva töötavandite ja -traditsioonide selgitamisega, kuigi oleks põhjust arvata, et just siin võiks kokku puutuda eriti vanade nähtustega, mille tundmine aitaks mõista rahva ajaloolist arengut ning tema sidemeid teiste rahvastega. Soome tuntud etnograaf akadeemik K. Vilkuna on aga uurinud just pidulikke töökombeid. Selle tulemused pakuvad erilist huvi meilegi, eesti rahva mineviku uurijatele, sest teatavasti on soomlaste esivanemad Soome saabunud Eesti alalt lähtudes ning ka paljudel hilisematel sajanditel on nende hõimude ja rahvaste vahel olnud mitmesuguseid ühendusi ja sidemeid. Soomlaste ja eestlaste rahvakommetes, eriti kollektiivsete töödega seotud traditsioonides, on see tõttu palju ühist.

K. Vilkuna monograafia annab avara käsitluse kõigepealt soomlaste elatusaladega seotud tavanditest, kuid ei piirdu ainult nendega. Siin iseloomustatakse samuti ehitus- ja koduste töödega seotud pidulikke kombeid, mitmesuguseid korjamiskäike, sõbrakaubandust, isegi töölaule jm. Lõpuks peatatakse tööpidude ühiskondlikul tähtsusesel.

Teost lugedes tõusevad mõttesse paralleelid eesti töökommetega, millel peatumegi allpool.

Soome jahimeeste ja kalurite pidudele (karupeod, lõhepeod jne.) on meil Eestist vähe kõrvale seada, kuna jahindus meil degenereerus, olles teatavasti ainult mõisnike eesõiguseks. Vähe on meil andmeid ka kalurite pidustustest. Nii karupidusid (seoses karude tapmisega kevadtalvel) kui kalurite pidustusi kevadise püügihooaja algul peab Vilkuna ürgvanaks, millel on mitme tuhande aastane ajalugu. Enamasti on niisugused pidulikud toimingud olnud

seoses uskumustega, nagu saaks nende abil tagada jahi- või kalaõnne ja rikkalikku saaki.

Mõningaid mälestusi kalurite pidulikest kommetest võib siiski leida ka eesti rahva-traditsioonist. Peipsi lähedal Rannapungerja jõe ääres asub Lemmaku küla, kus tänini iga aasta varakevadel, nn. paastumaarjapäeval, peetakse «kuiva havi püha». Sel puhul sõidavad kõik sellest külast lahkunud inimesed oma kodukohta külastama ning võtavad kaasa «maarja puna» (viina). Kui kõik omaksed ja sugulased on koos, süüakse pidulikult ära kõige suurem kuivatatud haug, mis on säilitatud eelmisest kevadest. Niisugune haug on kuivatatud koos soomustega ja säärasena ta ka keedetakse. Arvatakse, et sellest peale «haug põörab oma nina järvest jökke», s. o. hakkab jälle värskeid kalu saama, mille tähistamiseks tulevat vanad haugid ära süüa. Ilmselt on niisuguse sööminguga ja joominguga algselt taotletud head kalaõnne, loodetud kindlustada pidevat kala-saaki.

Palju ühist soomlastel ja eestlastel võib tähele panna põllundusega seotud kommetes. Sõnnikuvedu on nähtavasti juba kaugemast minevikust alates olnud pidulik ettevõtte, mis toimus hulga rahva osavõtul ja rõõmsas eelvuses. Autor seob soome «sõnnikupeo» lähedalt analoogiliste nähtustega Skandinaavias (lk. 47). Kuid tõepoolest leiduks sellele häid paralleele ka lõuna poolt (juba nimigi *sontalkoot* 'sõnnikutalgud' viitab siia poole).

Soomes on sõnnikutalguid peetud kevadtalvel ning vedu on toimunud regedega. Kuid töö organiseerimises on palju tuttavat: naabrite hulgaline osavõtt ja noored hobused ajamas; naabrinaised toetavad talguperenaist sellega, et toovad talle piima; pidulikud toidud, õlle ja viina pakkumine; töötamine lõbusalt ja hoogsalt, õhtul mängimine ja kiikumine; lihtsameelsete narrimine olematu asja otsimisega jne.

Eestis on sõnnikuvedu toimunud enamasti küll kollektiivselt, vastastikuse abistamise korras, kuid mitte igal pool pole seda nimetatud talguks; Põhja-Eestis on

¹ Kustaa Vilkuna, Volkstümliche Arbeitsfeste in Finnland. FF Communications No. 191. Helsinki, 1963. 288 lk. (Suomalainen Tiedeakatemia.)

paiguti tarvitatud ka muid nimetusi, nagu «seltis vedamine», «küla peale vedamine», «vastakuti vedamine» jne. Talgutoole on iseloomulikuks peetud lõbustusliku osa rõhutamist. Andmed sõnnikuveotalgute erilise populaarsuse kohta pärinevad enamikus Kirde- ja Kagu-Eestist. Ajaliselt on meil see töö toimunud pärast kevadkülvilõpetamist. Et naabrinaised talguperenaist piimaga abistasid, selle kohta on andmeid Kagu-Eestist (Kambjast, Põlvast, Vastseliinast) ja — imelik küll! — ka Saaremaalt (Kihelkonnast). Piima viimine oli tingitud sellest, et nendes paikades anti talgul 1—2 teraviljatoitu (putru), ja seda kindla sihitavusega maagilise mõtteviisi alusel: sõnnikutalgul kruubiputru süües loodeti järgmisel aastal saada jämedaid rukkeid.

Et lapsi või lihtsameelseid saadeti talgu puhul olematu eset («sõnnikusaagi», «põhjakirvest») otsima, seda on meil tuntud ainult Põhja-Eestis. Talgutel on meil esinenud mitmesuguseid lõbustusi, nalju, mängu (ka kiikumist), laotajad-tüdrukud on põllul laulnud (setudel on selleks vastavaid laulegi). Kokku võttes on sõnnikutalgu olnud omapärane kevadine tööpidu, millest nii noored kui vanad meeeldi osa võtsid.

Kuid Eestist kogutud andmete põhjal saab ühtlasi ütelda, et sõnnikutalgu (ja muudegi talgute) iseloom võis ühiskondlikest vahetõrgetest olenevalt kergesti muutuda. Väiketalupeogadele oli talgu vastastikuse abistamise mooduseks, suurtaluniku (või mõisniku) poolt organiseerituna aga muutus see kehvikute eksploateerimise vahendiks — lasti ainult söögi-joogi eest hulk tööd ära teha.

Rukkilõikusega seotud pidulikke tavandeid käsitletakse kõnealusel teoses õige pikalt ja üksikasjaliselt peatükis «Sirbipidu». Selle peoga on tähistatud lõikuse lõppu, eriti just vastastikuse abistamise puhul. On töötatud üksteisega võisteldes. Põllul on jagatud õlut. On teateid lõikuspõllul laulmisest ja pillimängust; korduvalt on lõikajaid kohviga kostitatud. On olnud erilisi lausumisi töö lõpetamisel ning mitmesuguseid uskumusi seoses viimase vihuga.

Eestis olid rukkilõikamise talgud keskmiseltalupoegade hulgas vähe levinud, enamasti on neid korraldanud mõisad ja jõukamad talud. Vanaks tavaks aga oli, et naabrid külas üksteist lõikuse puhul abistasid, isegi ilma kutsumata (kui oma põld koristatud). Pidulik oli lõikuse lõpp. Veel käesoleva sajandi algul lõppes rukkilõikuse Kesk-Eestis traditsioonilise sööminguga, mida nimetati «lõpetis». Muhes käisid pruudid lõikuse puhul oma tulevases kodus «ruudiõsumist õsumas»; see oli otseselt töökõlblikkuse eksam, sest pulm järgnes sügisel. Väga levinud olid Eestis lõikuslaulud; talgute puhul on töö juures ka torupille mängitud.

Huviäratavad on teated, et kunagi on inimesed ise tantsides ja mängides pahmast tallanud. Selle kohta on mälestusteateid ka Eestist. Samuti on meil olnud rehepeksmist imiteerivaid tantse (näit. «Targa rehealune» jt.). K. Viikuna näitab, et niisugune rehepeks, kus inimesed ise pahmast tallasid, on olnud seoses kõige vanemate toiduviljadega (odraga, kaeraga) ning võib seega kajastada ka kõige vanemat moodust, kuidas teri peadest eraldati.

Et linade lõigutamisel ja ropsimisel kollektiivselt töötati ja et see oli noortele meeldivaks kohtumis- ning tutvumisvõimaluseks, see on Eestiski tuntud (häid kirjeldusi on Kirde-Eestist).

Välistöõde lõppu tähistati Soomes pidulikult. Hilisemal ajal on need kombed kokku sulanud miiklipäeva ja muudegi sügiseste tähtpäevadega. Nii on areng läinud Eestiski.

Soomes on pidulikuks ettevõtteks olnud ka sügisene loomade tapmine, mis sooritati naabrite kaasabil ning lõpetati ühise sööminguga. Ühel juhul on sellise peo nimetusena noteeritud «härjamatused» (sm *sonninpeijaaiset*). See meenutab mõningaid tähelepanekuid Kirde-Eestist. Tudulinna ümbruses peetakse tänapäevani «seamatused», harilikult hilissügisel, kui sigu tapetakse. Siga tapetakse hommikul, sööming järgneb õhtul. Sellest võtavad osa need, kes tapmises abistasid, kuid ka mõned head sõbrad ja naabrid. Iseloomulik on, et sel puhul süüakse ühiselt ära just sea veri — ahjus küpsetatud verekoogi näol. Komme on Kirde-Eestis olnud laiemalt tuntud, kuid igandina on see hästi säilinud Tudulinna.

Analoogiline soome kommete ole on meilgi laialt esinenud olematute asjade otsimine loomade tapmise ja vorstide valmistamise puhul. Osalt on otsitavad «esemedki» need-samad: hännapuu, sabakakmise puu (sm *hännänvedin*), seakõrvalusikas, vorstipain — vorstipainik (sm *makkaranpaininpuu*) jt. Niisugust eset saadeti otsima kas laps või uus teenija. Pärast aga heideti altveetu kulul nalja, kuna talle võidi külast tööpoolest mingi ese kaasa anda.

Paralleelseks, nii Soomes kui Eestis esinenud nähtuseks on eriline sööming, mis toimus karjalauda põrandal sügisel, kui loomad lauta pandi ja lambaid tapeti. Ilmselt on see olnud ohvrisööming laudaperioodi algul, nagu märgib Viikuna. Meil on sellest teateid ainult Kirde-Eestist, kus see kõige viimati on esinenud seoses kadripäevaga.

Karjaste tegevus on nii Soomes kui Eestis olnud ühenduses väga paljude uskumuste ja tavanditega. Nii siin kui seal on jaanipäev olnud karjaste pühaks. Eestis on üsnagi omapäraseid pidulikke kombeid olnud õõsistel hobusekarjastel (õitsilistel), Soomes aga pole õitsilkäimist nähtavasti esinenud(?).

Kollektiivsetel käsitööhtutel peatub Viikuna lühidalt. Soomes on nagu meilgi niisuguseid kooskäimisi peetud saunades. Enamasti on neil ka lauldud, juttu vestetud ja mängitud, mis on soodustanud noortel üksteisega tutvumist. Eestis on noorte ühistööhtud (nn. ehalkäimine, kildsann, ülistamine jt.), mis organiseeriti enamasti tüdrukute eestvõttel, kunagi väga populaarsed olnud. Kuid on olnud ka talgulaadilisi õhtuid, kus töötati kokkukutsujale ning töö lõppes piduliku sööminguga.

Usnagi detailselt on Viikuna käsitlenud korjamiskäike, mis omal ajal olid laialt levinud nii Soomes kui Eestis. Nimelt mõningate tööde ajal, nagu heinatagemine, rehepeks, lambaniitmine jne., on kehvikud talust tallu käinud, et suutäie viina või muu tühise vastutatu eest (Soomes sageli just kohvi pakkudes) hankida kas heinu, õlgi, villu, linu jne., kalarannast aga värsked kalu. Eestis on seda nimetatud abi-ajamiseks, linutamiseks, viinutamiseks jne. Mõnikord, eriti ikaldusaastatel, on niisugused käigud muutunud talupoegadele raskeks koormaks, sest kerget võimalust «maise» vara hankimiseks on siin kasutanud ka köstrid, pastorid ja muudki sak- sad, nagu sellest teatavad mõned vanemad autorid (ka A. W. Hupel). Omal ajal on Liivimaal antud isegi määrusi niisuguste korjamiskäikude keelamiseks. Kõnealusel juhul on eestipoolse aineistiku ja E. Karu vastava artikli arvestamine võimaldanud uurijal anda küsimusest tervikuna hea ülevaate, ka kombe geograafilist levikut selgitavad levikukaardid.

Eri peatükis kirjeldab autor soome kalurite ja eesti talupoegade vahel Virumaa rannikul toimunud sõbrakaubandust. Soome kaluritel olid Virumaa talupoegade hulgas «sõbrad», kellega oldi usalduslikus kaubavahetuses: kalurid tõid kaks korda aastas oma laevadega kalu, peamiselt soolasilku, ning said «sõpradelt» vastu-kaubaks teravilja ja kartuleid, vähemal määral muidki aineid, nagu võid, villu, sarvesaiu jne. Kohtumised ja kaubavahe- tus kestsid nädalapäevad, toimusid väga sõbralikus laadis ning olid oodatud sünd-

museks mõlemale poolele. Osalt on sõprus-vahekorrad teatud perekondade vahel olnud igipõlised ja niisuguseid perekondi on nimetatud «igavesteks sõpradeks» (sm *ikuisia seproja*); osalt on olnud tegemist aastasaõpradega.

On täiesti usutav, et sõbrakaubandusel võivad olla väga vanad ajaloolised juured; soome kalurite esivanemad arvata- vasti olid lähtunudki Virumaaalt ning alg- sed randlaste ja mandrilaste vahekorrad (nagu neid on tuntud muudelgi Eesti randadel) jäid püsima paljudeks sajanditeks. Niisugust kaubandust soome kalurite ja Virumaa talupoegade vahel on mõnevõrra harrastatud isegi veel käes- oleva sajandi 30-ndatel aastatel.

K. Viikuna on õigesti rõhutanud kollektiivsete tööde ja tööpõlvade suurt ühis- kondlikku ja kultuurilist tähtsust. Kahtle- mata mõjusid need kasvatavalt, arendasid inimestes töötublidust, soodustasid abi-kaasa valikut, võimaldasid abistada nõr- gemaid, ühtlasi aga soodustasid suulise rahvaloomingu harrastamist ja arengut.

Nagu märgitud, võimaldab eesti aine- stik mitmel puhul (ja niisuguste näidete hulka saaks hõlpsasti pikendada) kinni- tada soome ja eesti töökommetes ühiseid jooni, mis mõnel juhul võiksid märkida ühist algupära, järelikult vägagi vanu nähtusi. Et sel alal edasi töötada, tuleks ka eesti töökommete kohta avaldada üle- vaatlik teos.

Õige mitmel juhul osutavad soome töö- peod erilistele sidemetele Kirde-Eestiga. Selle taga on ajalooline seaduspärasus: seal on üks soomlaste lähteala ning sel- lega on soomlastel ka kõige kauemini pü- sinud ajaloolised sidemed. Muidugi tuleb uurimistööd jätkata, eriti eesti aineistiku detailse läbitöötamise teel. Sel alal on K. Viikuna kõnealune teos, mis on koos- tatud rikkaliku ja mitmekülgse aineistiku põhjal, jälgib nähtusi nende ajaloolises arengus ning võimaldab seetõttu paljudes küsimustes vaadata üsnagi kaugesse mine- vikku, meie uurijaile heaks abiliseks.

R. VIIDALEPP